

3
Міністерство аграрної політики та продовольства України
Уманський національний університет садівництва
Факультет економіки і підприємництва

Сучасні тенденції розвитку аграрної економіки

Коллективна монографія

Умань 2014

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ САДІВНИЦТВА
ФАКУЛЬТЕТ ЕКОНОМІКИ І ПІДПРИЄМНИЦТВА

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Колективна монографія

За редакцією
Нестерчук Ю.О.

Умань
2011

УДК 338.43(477)
ББК 65.9(4Укр)32
С 91

Друкується за рішенням вченої ради Уманського національного
університету садівництва
(протокол №5 від 7 квітня 2011 року)

Рецензенти:

доктор економічних наук, професор Малік М.Й;
доктор економічних наук, професор Дем'яненко М.Я;
доктор економічних наук, професор Непочатенко О.О.

Автори вміщених матеріалів висловлюють свою думку, яка не завжди
збігається з позицією редакції. За зміст матеріалів відповідальність несуть
автори.

С91 Сучасні тенденції розвитку аграрної економіки / Під ред.
д.е.н., професора Ю.О. Нестерчук. – Умань: Видавець «Сочінський»,
2011. – 288 с.

ISBN 978-966-1604-94-9

У монографії викладені результати досліджень проблем розвитку сучасної аграрної економіки. Значну увагу приділено аналізу особливостей економічної та фінансово-облікової діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах після кризового відновлення. Визначено напрями розвитку фінансування аграрної економіки за допомогою використання різноманітних джерел фінансових коштів. В роботі висвітлено питання страхування та оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в сучасних умовах. На основі аналізу розроблено заходи щодо покращення фінансово-економічного стану сільськогосподарського виробництва в Україні з урахуванням особливостей сучасного розвитку аграрної економіки у післякризовий період та її спрямованості на підвищення ефективності функціонування підприємств з метою забезпечення продовольчої безпеки країни.

Розраховано на студентів, аспірантів, викладачів, наукових співробітників та фахівців, які займаються питаннями розвитку економіки України.

УДК 338.43(477)
ББК 65.9(4Укр)32

ISBN 978-966-1604-94-9

© Уманський національний
університет садівництва, 2011

1.11. Забезпечення АПК енергоресурсами – як основна запорука стабільного розвитку (Ж.К.Сіднева, к.е.н., доцент Національного університету харчових технологій)	71
1.12. Організаційна модель розвитку агропромислових формувань (А.Є. Данкевич, к.е.н., старший науковий співробітник, ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ)	76
1.13. Проблеми і перспективи розвитку ринку земельних ресурсів в Україні (Р.Б. Гузар, аспірант ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ)	82
1.14. Сучасний стан і перспективи розвитку виноградарсько-виноробних підприємств Криму (В.В. Верна, аспірант кафедри менеджменту і права ПФ НУБіП України «КАТУ»)	87
1.15. Соціально-економічні аспекти функціонування малих і середніх фермерських господарств (Л.А. Гаврилюк, к.с.-г.н., професор Уманського національного університету садівництва)	94
1.16. Вплив стану сировинної бази на рівень конкурентоспроможності переробних підприємств АПК (В.І. Ємцев, к.е.н., доцент Національного університету харчових технологій)	102
1.17. Вдосконалення управління земельними відносинами на державному та регіональному рівнях (О.І. Бочко, здобувач, Львівський національний аграрний університет)	109
1.18. Роль страхування як ефективного механізму стійкого розвитку в системі регулювання сільгоспвиробництва (Ю.В. Алескерова, к.е.н., зав. відділом економіки Інститут кормів НААН, докторант ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ)	114
1.19. Соціальна інфраструктура сільських територій: концептуальні основи розвитку (Т.В. Стройко, к.е.н., доцент Миколаївського державного аграрного університету)	121
1.20. Бути чи не бути Всеукраїнській сільськогосподарській академії (із історії розвитку аграрної освіти та науки в Україні) (Л.П. Лановюк, доцент кафедри історії і політології Національного університету біоресурсів і природокористування України)	128
2. СТАН Й ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВО-ОБЛІКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ПІСЛЯКРИЗОВОГО ВІДНОВЛЕННЯ	
2.1. Облік продукції сільськогосподарського виробництва відповідно до П(С)БО 30 «Біологічні активи» та його відображення в обліковій політиці підприємства (П.М. Майданевич, к.е.н., професор Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»)	135

2.2. Специфіка відображення результатів діяльності сільськогосподарських підприємств у фінансовій та статистичній звітності (М.І. Стегней, к.е.н., доцент Мукачівського державного університету)	139
2.3. Пропозиції з гармонізації бухгалтерського і податкового обліку щодо порядку обліку і нарахування амортизації по ремонтам основних засобів (Т.П. Погорелова, к.е.н., доцент; А.П. Шаповал, ст. викладач, Дніпропетровський державний аграрний університет)	147
2.4. Порядок нарахування амортизації основних засобів згідно податкового кодексу України (Ю.М. Пойда, к.е.н., доцент Полтавської державної аграрної академії)	152
2.5. Необхідність планування діяльності підприємств аграрного сектору в умовах ринку (М.В. Лелюк, асистент Полтавської державної аграрної академії)	158
2.6. Розміщення фінансових потоків в оборотних активах молокопереробних підприємств (І.Ю. Гришова, к.е.н., доцент, ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААНУ)	162
2.7. Використання інтегральних методик оцінки кризового стану та ймовірності банкрутства для аграрних підприємств (О.О. Антонюк, аспірант Полтавської державної аграрної академії)	173
2.8. Особливості формування витрат рослинництва сільськогосподарського підприємства (Ю.В. Безверхня, к.е.н., доцент Таврійського державного агротехнологічного університету)	178
2.9. Підвищення прибутковості виробництва молока за рахунок поліпшення його якості (Л. Ю. Кучер, аспірант, В. В. Дмитренко, М. В. Чуб, магістранти Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва)	186
2.10. Методичні підходи до визначення точки безбитковості (А.В. Кучер, аспірант; А. О. Зосимова, магістрант Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва)	191
2.11. Оптимізація земельних ресурсів в господарствах – запорука ефективного виробництва (Л.А. Гаврилюк, к.с.-г.н., професор Уманського національного університету садівництва)	196
2.12. Механізм дотування виробників молочної сировини за спеціальним режимом оподаткування податком на додану вартість (В. П. Синчак, д.е.н., професор; Т.А. Самарічева, аспірант Хмельницького університету управління та права)	204
2.13. Особисте оподаткування сільських працівників: стан та перспективи розвитку (О.В. Безкровний, к.е.н., доцент Полтавської державної аграрної академії)	211

теплової енергії на технологічні цілі майже на 10-15% практично без додаткових капіталовкладень⁶⁷.

До чинників, які суттєво вплинули на ситуацію, що склалася на сьогоднішній день в галузі, можна віднести загальнодержавне економічне становище; недосконале законодавство в сфері енергоефективності та енергозбереження; низька платоспроможність промислових підприємств; висока вартість енергоресурсів; недостатньо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів підприємствами; значна кількість застарілого обладнання та устаткування. У цих умовах необхідна реалізація таких заходів, як організація якісного обліку всіх видів енергоносіїв, поліпшення рівня експлуатації енергетичного обладнання, раціональний вибір палива та енергоносіїв, збільшення обсягів використання нетрадиційних джерел енергії.

Враховуючи нинішнє становище економіки України, стан технологічного обладнання, на підприємствах АПК, дефіцит палива та енергії, їх високу вартість та високі питомі витрати паливно-енергетичних ресурсів необхідно заощаджувати паливно-енергетичні ресурси на всіх стадіях виробничого процесу шляхом впровадження інноваційних енергетичних процесів та енергоощадного технологічного обладнання для виробництва, зберігання, транспортування сільськогосподарської та харчової продукції.

1.12. Організаційна модель розвитку агропромислових формувань

Процеси, що відбуваються, у сферах реального сектору економіки, комунікацій, торгівлі, рухи потоків прямих і портфельних інвестицій в світовій та фінансовій системі зумовлюють перетворення господарської системи в основ чого лежить концентрація капіталів у єдиний, цілісний організм – світове господарство. Економічний простір стає єдиним полем для підприємництва, коли географія розміщення продуктивних сил, галузева структура інвестицій виробництва, системи збуту являють собою не просто певний рівень інтернаціоналізації відтворювального процесу, а вищу його фазу – глобалізацію.

В умовах зростаючого попиту на продукти харчування у світі і глобалізації аграрних ринків в сільському господарстві України, розпочалися процеси концентрації капіталу та формування на цій основі агрохолдингов. Ініціаторами створення інтегрованих структур, як правило, є переробні підприємства. В даний час у сільському господарстві працює понад 60 агрохолдингів, які на умовах оренди обробляють близько 24%

⁶⁷ Ковалко М.П. Енергозбереження – пріоритетний напрямок державної політики України. – К.: УЕЗ, 1998. – 506 с.

рлілі України⁶⁸. Важливим є вивчення діяльності вертикально інтегрованих формувань в контексті подальшого розвитку аграрного сектору економіки та розробки механізму їх взаємовідносин з іншими суб'єктами господарювання.

Питання розвитку організаційно-правових форм господарювання в аграрному секторі економіки та формування інтегрованих структур висвітлені в наукових працях П.Т. Саблука, В.Г. Андрійчука, В.І. Бойка, В.П. Василенка, М.Ю. Коденської, І.І. Лукінова, О.М. Онищенко, В.В. Юрчишина, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, В.В. Зіновчука, О.М. Бородіної, О.А. Родіонової, В.К. Терещенка, М.А. Хвесика, Б.Й. Пасхавера, С.І. Дем'яненка, Ю.І. Базаєва, Ю. О. Нестерчук, В.М. Яценка, І.Г. Храмової та інших. Проте, формування ринкової економіки вимагає подальшого, поглибленого вивчення проблеми.

Методологічною і теоретичною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до вивчення фундаментальних положень економічної теорії, а також надбання аграрної науки з проблем становлення нових форм господарювання в сільськогосподарському виробництві. В ході дослідження використовувалися такі методи: абстрактно-логічний – при уточненні поняття „агрохолдинг“, формулюванні висновків; аналізу і синтезу – при вивченні показників ефективності діяльності інтегрованих структур у сільському господарстві; монографічний – при дослідженні сучасного стану діяльності вертикально інтегрованих формувань.

Розвиток організаційно-правових форм господарювання в сучасних умовах відбувається під впливом апробації різноманітних закордонних моделей, які в переважній більшості орієнтовані на розвиток фермерських господарств і не враховують особливостей розвитку великотварного виробництва, яке традиційно розвивалось на цих територіях. Протягом майже двадцяти років трансформаційних процесів, що характеризувались розукрупненням великих підприємств та пошуком оптимальної моделі розвитку, в сільськогосподарському виробництві посилюються інтеграційні процеси та почали формуватись великі за масштабом агропромислові об'єднання. Такі об'єднання, як правило охоплюють виробництво, переробку та реалізацію готової продукції (рис. 1.11).

Визначальною особливістю вертикально інтегрованих об'єднань є те, що вони мають вигляд так званого „агропромислового ланцюга“. У загальному вигляді агропромисловий ланцюг – це узгоджена діяльність всіх учасників, що створюють додаткову вартість, починаючи від виробництва сировини і до готової продукції (послуг), доставленої до кінцевого споживача. Модель агропромислового ланцюга описує

⁶⁸ Базаєв Ю.И. Основные принципы и направления повышения эффективности деятельности агрохолдингов / Ю. И. Базаев // Фундаментальные исследования. – 2006. – № 11 – С. 55-57; Скорик М. Украинские латифундисты / М. Скорик // «Профиль». – №4 (23). – 2008. – С. 15-19.

сукупність бізнес-процесів всіх учасників, що безпосередньо приймають участь у формуванні доданої вартості підприємства на всіх його ланках.

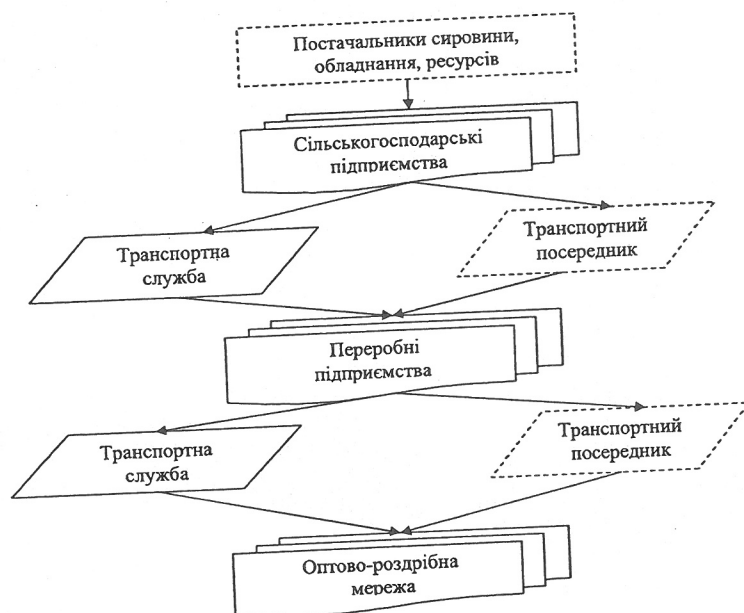

Рис. 1.11. Загальна схема агропромислового об'єднання

В умовах світової кризи трансформація системи господарських зв'язків «постачальник-виробник-споживач» в інтегровані логістичні ланцюги, дозволить знизити витрати на взаємодію учасників ланцюга між собою і з кінцевими споживачами. Створення транспортного коридору з урахуванням наявності маршрутів дозволить оптимізувати транспортні потоки і знизити витрати на їх організацію. Слід зазначити, що витрати на планування та організацію вантажоперевезень становлять 20-30% кінцевої вартості товару⁶⁹.

Оптимізація агропромислового ланцюга відбувається, головним чином, у межах інтегрованої структури. Типи інтеграції для різних варіантів оптимізації ланцюга наведено в табл. 1.5.

⁶⁹ Електронний ресурс – Режим доступу <http://www.investfunds.com.ua>.
Розділ 1. Соціально-економічні аспекти розвитку аграрної економіки

1.5. Типи інтеграції та доцільність її застосування

Тип інтеграції	Доцільність застосування	Коментарі
Розділення, виділення	Розділення і виділення підприємств застосовуватимуться у тому випадку, коли вигідніше будь-яку функцію, стадію виробництва, бізнес-процес виділити в самостійну бізнес-одиницю.	При розділенні підприємства воно повністю припиняє свою діяльність і передає права та обов'язки новоствореним підприємствам. При виділенні частини підприємства воно передає лише частину своїх прав і обов'язків.
Поглинання, придбання	Основними причинами злиття компаній є економія на масштабах виробництва (скорочення витрат на виробництво одиниці продукції), посилення ринкових позицій, диверсифікація і підвищення кредитоспроможності, підвищення якості управління, правові, соціальні і податкові аспекти.	Варіанти злиття: 1. Злиття або придбання фірми аналогічного профілю. Мета – отримання готових виробничих площ, потужностей, патентів, ліцензій, ноу-хау. 2. Злиття або придбання фірми іншого профілю. Мета – вертикальна інтеграція або диверсифікація. 3. Придбання відділення, філії, філіальної мережі, збутової мережі.
Об'єднання	Об'єднання підприємств створюються на договірній основі з метою розширення можливостей підприємств у виробничому, науково-технічному і соціальному розвитку.	Підприємства можуть об'єднуватися в асоціації (союзи), концерни, консорціуми, промислові холдинги, фінансово-промислові групи, кластери, міжгалузеві, регіональні та інші об'єднання.

Для підприємства інколи вигіднішим є придбання активів шляхом злиття, ніж створювати або розвивати нове підприємство. Об'єднання ліквідних активів (грошових коштів, запасів сировини, матеріалів, готової продукції) дозволить підвищити загальну ліквідність, фінансову стійкість і маневреність об'єданого формування. Маневреність об'єданого формування буде проявлятися у вигляді збільшення маси вільних оборотних коштів, не пов'язаних з виконанням короткострокових зобов'язань, які можна використовувати для інвестування виробництва.

Приєднавши збиткову компанію, інтегроване об'єднання може розширити свій бізнес і зменшити податок на прибуток за рахунок нагромаджених збитків компанії, що поглинається. Економія досягається, якщо компанія, що фактично поглинається і „поглинач” приховано є афілійованими. Включити такі збитки до складу власних витрат дозволяють норми вітчизняного законодавства.

Для українських підприємств такі об'єднання в даний час особливо важливі, оскільки сприяють входженню до світової економічної системи.

Розділ 1. Соціально-економічні аспекти розвитку аграрної економіки

прискореному досягненню необхідного рівня конкурентоспроможності. З точки зору оптимізації оподаткування, об'єднання кількох юридичних осіб в концерн (холдингову структуру) або фінансово-агропромислову групу є найбільш ефективним і поширеним у вітчизняній практиці.

Наприклад, фінансово-агропромислове об'єднання дозволяє знизити вірогідність розорення окремих підприємств, що також позитивно позначиться на ціноутворенні. Загальний інтерес учасників фінансово-агропромислової групи зведе до нуля цінові надбавки на продукцію, яка проходить по технологічному ланцюгу між підприємствами-учасниками такої фінансово-агропромислової групи. Зростання цін не буде провокуватися на внутрішньо-груповому рівні між членами об'єднання.

Вступ підприємств до інтегрованих структур дозволить їм розширити ринок збуту, поліпшити імідж підприємства, підвищити конкурентоспроможність. Об'єднання підприємств дає багато переваг для розвитку і захисту бізнесу, підвищення конкурентоспроможності. Немає істотних бар'єрів щодо входу і виходу з об'єднання. Проте при вступі підприємства до агропромислового об'єднання слід враховувати ризик можливого поглинання однієї компанії іншою.

Механізм створення таких інтегрованих об'єднань, як зазначає Ю. О. Нестерчук, „передбачає послідовне здійснення низки етапів, відповідно до цілей та зовнішніх умов інтегрування, зокрема: визначення мети та обґрунтування цілей інтегрованого формування; визначення потенційних учасників, їх функцій та завдань; вибір варіанту організаційного оформлення аграрно-промислового об'єднання та виробничо-господарських взаємодій між його учасниками; побудова організаційно-економічної моделі інтегрованої структури, її матеріальної, кадрової, нормативно-правової основи; врегулювання питання власності; розробка системи зовнішніх взаємовідносин; відпрацювання механізмів реалізації економічних інтересів учасників інтеграції”⁷⁰.

Ядром організаційної моделі агропромислового формування є керуюча (материнська) компанія, яка здійснює управління та координує його діяльність. Складовими такого формування є безпосередньо сільськогосподарські та переробні підприємства та організації оптовороздрібною торгівлі. Досить часто елементом агропромислового об'єднання є логістичні центри, іноді можуть бути постачальники та підрядчики матеріально-технічних ресурсів.

Для економіки України характерним є посилення конкуренції на ринку товарів і послуг, як за рахунок розвитку вітчизняних господарських структур, так і завдяки проникненню іноземних підприємств. Сучасна

⁷⁰ Нестерчук Ю.О. Інтеграційні процеси в аграрно-промисловому виробництві / Ю.О. Нестерчук. – Умань: видавець «Сочінський», 2009. – С. 197.

ринкова економіка характеризується високою мірою ризиків пов'язаних з непередбачуваністю поведінки суб'єктів зовнішнього середовища. Така ситуація вимагає від організацій і підприємств пошуку шляхів удосконалення ефективності їх функціонування і підвищення конкурентоспроможності.

Проблеми ефективного функціонування аграрної сфери економіки полягали у відсутності необхідних інвестиційних ресурсів, оскільки для формування вертикально-інтегрованих утворень в аграрній сфері необхідна наявність значних фінансових вкладень. При цьому на початковому етапі економічних реформ спостерігався значний відтік капіталів з аграрного сектору економіки, що стало наслідком «цінових ножниць» – відбувся розрив господарських зв'язків агропромислового комплексу, і в першу чергу між вертикально взаємодіючими виробниками сільськогосподарської продукції та сировини і переробними підприємствами.

У результаті інтегровані агровиробничі об'єднання, за декілька минулих років, розширили масштаби, географію своєї діяльності, галузеву спеціалізацію, поширивши сферу інтересів не лише на високорентабельні галузі сільського господарства, якими є зернове виробництво, соняшник, а й активно працюють у тваринництві, особливо у галузях з високою короткостроковою віддачею на вкладений капітал (птахівництво і свинарство).

Таким чином створюються інтегровані агропромислові об'єднання із залученням іноземного капіталу, сировини, обладнання, техніки і технологій (рис. 1. 12). Такі об'єднання, як правило, частину виробленої продукції намагаються вивезти до країни звідки надійшли інвестиції.

Процеси концентрації капіталів у сільськогосподарському виробництві відбуваються без адміністративного тиску, з урахуванням економічної доцільності. Разом з тим, інтенсивний розвиток агропромислової інтеграції відрізняється економічним, виробничим, екологічним і соціальним характером.

Створення інтегрованих структур холдингового типу є моделлю подальшого розвитку агропромислового комплексу України, що дозволить вивести його на якісно нову траєкторію стабільного, високоєфективного та конкурентоспроможного функціонування і вирішити пріоритетні завдання, а саме: продовольчу проблему, досягнути раціональних норм споживання основних продуктів харчування усіма верствами населення країни, збільшити експортний потенціал вітчизняного АПК. Крім того, ця стратегія покликана відродити вітчизняне сільськогосподарське виробництво, забезпечити комплексний благоустрій, соціально-

економічну й еколого зрівноважену трансформацію сільських територій і поселень.

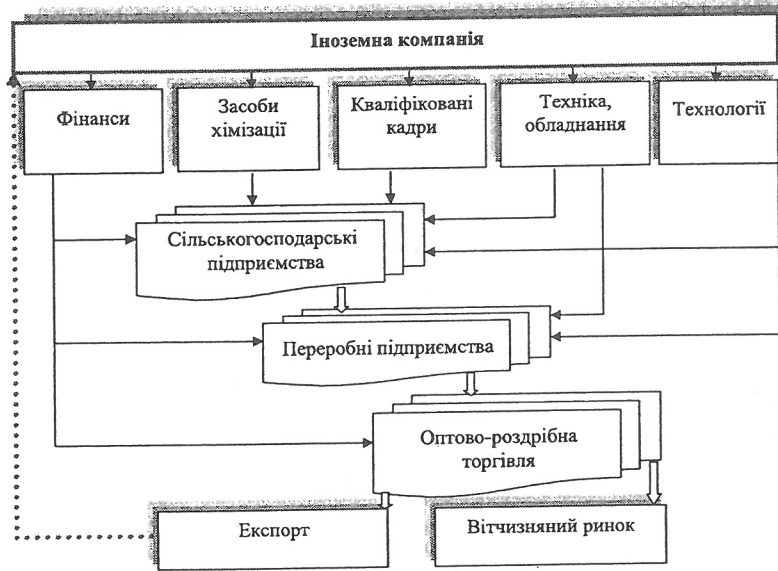

Рис. 1.12. Організаційна схема агропромислового об'єднання із залученням іноземного капіталу

Перспективним напрямом майбутніх досліджень є обґрунтування теоретичних засад формування внутрішньогосподарських економічних відносин в агрохолдингах.

1.13. Проблеми і перспективи розвитку ринку земельних ресурсів в Україні

В Україні є чинними 33 законодавчих акти, які регулюють земельні відносини, але в них є багато розбіжностей і невідповідностей, які потребують змін і взаємоузгоджень. Для здійснення ринкових відносин із земельними ресурсами потрібна міцна правова база, яка у зв'язку із специфічністю землі, її особливим юридичним статусом, повинна базуватися на деяких обмеженнях і нормах. Ці види обмежень на операції із земельними ресурсами, на наш погляд, можна представити в такий спосіб:

Розділ 1. Соціально-економічні аспекти розвитку аграрної економіки

Постійні обмеження	Тимчасові обмеження
<p>Зонування, регіонування; Раціональне; використання і охорона земель; Контроль навколишнього середовища; Захист інтересів інших власників і користувачів землі; Дотримання умов використання територій, що особливо охороняються, і охоронних зон; Дотримання і облік будівельних норм і правил, проектів планування і забудови населених пунктів; Примусовий викуп земель у власника</p>	<p>Цільове використання земельної ділянки; Можливість купівлі-продажу сільськогосподарських земель за умови збереження їх цільового призначення; Вилючення невикористаних земельних ділянок; Обмежена оборотоспроможність окремих категорій земель; Виняткове користування землею на умовах оренди;</p>

Ринок землі – це особливий вид ринку як сукупність відносин між фізичними і юридичними особами, державними і самокеруючими інститутами з організації і купівлі-продажу земельних ділянок і прав на них, а також надання, зв'язаних з ними послуг у відповідності зі чинним законодавством України.

Перехід до ринку землі надає деякі можливості стабільності форм власності, незалежно від суб'єкта. Суб'єкт може мати право власності, але не мати деяких економічних, соціальних, технологічних та інших умов зберегти це право.

В даний час ринок земельних ресурсів знаходиться на стадії становлення і розвитку, а тому процес оцінки і купівлі-продажу земельних ділянок відображає масу суперечностей, а форма ціни може проявлятися в різних її видах.

Важливе значення в управлінні ринком повинно відводитись оцінці землі.

Основними функціями ринку земельних ресурсів є :

1. Забезпечення свободи підприємництва і вибору сфери діяльності;
2. Встановлення посередницького зв'язку між потребами, попитом і пропозицією земель;
3. Стимулювання НТП, підвищення ефективності бізнесу;
4. Забезпечення інформації про ціни, попит і пропозицію;
5. Регулювання розподілу земельних ресурсів між сферами діяльності;
6. Встановлення рівноважних цін на земельні ділянки;
7. Санация підприємств – розорення неефективних організацій.

З метою подальшого реформування земельних відносин в Україні необхідно дотримуватись таких базових принципів: політичних

Розділ 1. Соціально-економічні аспекти розвитку аграрної економіки